

RAGIB PAŞA KÜTÜPHANESİ HAKKINDA YABANCILARIN GÖRÜŞLERİ

Dr. Müjgan CUNBUP

Milli Kütüphane Uzmanı

D.T.C.F. Kütüphanecilik Kürsüsü
Öğretim Görevlisi

İstanbul'un Bayezit semtini Aksaray'a bağlayan Ordu Caddesi'nin sol yakasını Koska kesiminde bir minyatür mabet güzelliğiyle, XVIII. Yüzyılın ünlü devlet, fikir ve sanat adamı Sadr-ı âzam Ragıb Paşa (1698-1763) nın kurduğu küçük külliye süsler. 1) Kütüphane, sibyan mektebi, türbe, sebil ve çeşmeleri kapsayan bu güzel kültür sitesi, maarif tarihi-mizin ikiyüz yıl öncesini günümüze ulaştıran bir örnek; uzun geçmişli kütüphane kurma geleneğimize canlı bir tanıktır.

Günümüzün imkânlarıyla onarılıp daha kullanışlı bir duruma getirilen binasıyla, kurucusunun bağışladığı değerli koleksiyona sonradan eklenen diğer birkaç küçük kütüphanenin kitaplarıyla nitelik ve nicelik bakımından daha da çoğalıp gelişen, yer darlığı dolayısıyla son yıllarda dondurulan muhtevasıyla araştırmacıların istifadesine açık bulundurulan Ragıb Paşa Kütüphanesi, kurulduğu yıllardan beri yabancıların özellikle batılı bilim adamlarının dikkatini çekmiştir. Kendi millî geçmişine ait olay ve eserleri inceleyen kimseler, ne kadar gayret ederlerse etsin-

1) Ragıb Paşa'nın hayatı, eserleri, devlet, siyaset, fikir ve sanat adamı olarak kişiliği için Bak.: Ahmed Nüzhet: **Ragıb Paşa'nın terceme-i hali ve yazıları** (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Yeniler kısmı No. 3957); **Mecmua-i Ragıb** (Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine kısmı No. 1083/1, S. 1 b - 14 Ragıb Paşa'nın terceme-i hali); Müstakim-zade Süleyman Sa'deddin: **Mecellet ün-nisab** (Halet Efendi Ktb. No. 628 deki yazma nüsha, S. 228); aynı yazar: **Tuhfe-i hattatin**, İstanbul 1928, S. 449; Ramiz: **Tezkire-i şu'ara** (Es'ad Efendi Ktb. No. 3873 deki nüsha, S. 103; Fatin: **Tezkire**, İstanbul, S. 122; Tayyar-zade Âtâ: **Tarih-i Âtâ**, İstanbul 1293, Cilt: 4, S. 67, Faik Reşad: **Eslâf**, İstanbul 1312, Cilt: 2, S. 139; Ahmed Rifat: **Lugat-ı tarihiyye ve coğrafiyye**, İstanbul 1299, Cilt: 3, S. 282; Bursalı M. Tahir: **Osmanlı müellifleri**, İstanbul 1342, Cilt: 2, S. 190; Şemseddin Sami: **Kamusu'l-âlâm**, İstanbul 1310, Cilt: 3, S. 2247; Mehmed Süreyya: **Sicill-i Osmani**, İstanbul 1308, Cilt: 2, S. 358; Mehmed Nail: **Tuhfe-i Na'ili** (Millî Kütüphane yazma nüsha), Cilt: 1, S. 458/459; İsmail Hikmet: **Koca Ragıb Paşa ve Fitnat**, İstanbul 1933 Kanaat Kütüphanesi, 32 S. 8°; Murad Uraz: **Ragıb Paşa hayatı, şahsiyeti, eserleri ve yazılarından seçme parçalar**, İstanbul 1941 Tefeyyüz Kitabevi, Kitabeyi, 56 S. 8.

ler yaptıkları değerlendirmelerde, vardıkları sonuçlarda tamamen tarafsız kalamamaktadırlar. Ancak yapılan değerlendirmeler, bir veya birkaç yabancıнын görüş ve fikirleri ile karşılaştırılıp kuvvetlendirildiğinde daha müsbet sonuca erişmek kabil olmaktadır. Geçen 9 Nisan 1963 günü 200. kuruluş yıldönümü kutlanan Ragıp Paşa Kütüphanesi yerli yayınlarda övülerek anılmıştır. 2) Bu belki yapı ve muhteva bakımından küçük, manen büyük kültür eserine bir de yabancıların gözlükleriyle bakılmak gerekir. Bu yazıda ele alınan yabancı eserlerin sayısı, mahdud olmasına rağmen sonuç gerçekten kütüphanenin ve kurucusunun lehinedir. Görülebilen bütün yabancı eserlerde halkın hizmetine bir kütüphane açan Ragıp Paşa'nın bu davranışı övgüyle ve çoğunda hayranlıkla karşılanmıştır.

Ragıp Paşa Kütüphanesi'nden eserinde söz açan ilk batılı yazarlardan biri ve belki de birincisi Baron de Tott'tur.

Türk ve Tatarlar hakkında meşhur hatıralarını toplayan kitabında, Baron de Tott, Ragıp Paşa'nın, cehaleti yok etmek, kendinden sonra edebiyata karşı duyduğu tabii meylin bir şahidini bırakmak maksadıyla ve kendi parasıyla inşa ettirdiği büyük kubbeli bir bina içinde bir genel kütüphane kurduğunu yazar ve bu kütüphane gibi İstanbul'da başka bir kütüphanenin bulunmadığını ilâve eder, sözlerini :

«... Vezirin toplayıp bu anıt binaya bağışladığı Arapça, Farsça 1900 yazma eser, kütüphanenin ortasındaki merkezi kubbenin altında bulunan şebekenin çevrelediği kitap raflarının üzerine sıralanmıştır. Bu depoyu bir kütüphaneci muhafaza eder. Halkın muayyen saatlerde kütüphaneye girme hakkı vardır » diye bitirir. 3)

XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da bir kültür gezisi yapan İtalyalı Rahip Toderini, Ragıp Paşa Kütüphanesi'nin değerini kabulle beraber Baron de Tott'un, bu kütüphaneden önce İstanbul'da kütüphane bulunmadığını söylemesini, haklı olarak kabul etmez ve Baron'u Türk edebiyatını bilmezlikle itham eder. 4) «Türklerin edebiyatı üzerine» adlı

2) Neriman Öztürkmen: İstanbul ve Ankara Kütüphaneleri, Ankara 1957, S. 26-28; Osman Nuri Ergin: Türkiye Maarif Tarihi, İstanbul 1939, Cilt: 1, S. 211-216.

3) Mémoires du Baron de Tott sur les Turcs et les Tartares, Amsterdam 1784, Cilt: 1, S. 164-165.

4) M. l'Abbé Toderini: De la littérature des Turcs, Traduit de l'Italien en Français par M. l'Abbé de Cournand, Paris 1789, Cilt: 2, S. 122.

eserinde İstanbul Kütüphaneleri üzerinde tek tek dururken Toderini, Ragıb Paşa Kütüphanesi'ne de onbeş sayfalık bir bölüm ayırmıştır. 5) Bölümün başlarında Mehmed Ragıb Paşa'nın tahsil ve çalışma hayatından uzun uzun takdirle bahsedilmiştir. Toderini, Ragıb Paşa'nın politik tutumunu Tibere'inki ile karşılaştırmış; bir edebiyat ve edebiyatçı dostu, bir yazar ve şair olarak Paşa'nın kişiliği üzerinde de durmuştur; özellikle «Sefine-i Ragıb» ve «Divan-ı Ragıb» adlı eserlerini incelemiş; Paul Eremiani'nin Türk diline çevirmekle vazifelendirildiği, Ragıb Paşa'nın ölümüyle yarım kalan Çin İmparatorluğu tarihinden söz açmış; nihayet sözü, bu büyük vezirin iki yıl, dört ay içersinde binası tamamlanıp kitapları tanzim edilen bir halk kütüphanesi kurduğuna, yalnız bu kütüphanenin Baron de Tott'un dediği gibi İstanbul'un ilk kütüphanesi olmadığı bahsine getirmiştir. Toderini kütüphaneyi eserinde şöyle anlatır :

«... Buranın günde 60 akçe, her yıl yeni bir elbise alan dört muhafızı vardır. 6) Kütüphanenin bahçesinde, hocalarına muayyen gündelik olarak 30 akçe ve yılda bir kürk verilen bir okul açılmıştır. Öğrencilerin çoğuna da yılda bir kürk verilmektedir. 7)

Dış kapının üzerinde şu kitabe okunur: «Maşallah, burada değerli kitaplar bulunur.» Kütüphanenin ikinci kapısı üzerinde Arapça şu yazı görülür: «İlimlerin âlet ve anahtarlarını kapsayan bu kıymetli kitaplar hazinesi vakıf yoluyla kurulmuş, bina 1176 yılında tertemiz Allah aşkıyla ve Allahın hoşuna gitmek niyetiyle inşa edilmiştir. Şeref O'na, tazim O'na buranın kurucusu Ragıb mahlaslı Sadr-ı âzam Mehmed'dir.» Türk dilinde üçüncü bir kitabe daha vardır: «Bu ilimler kütüphanesi Vezir Ragıb Paşa'nın vakfiyle ve Allah'ın yardımıyla 1176 yılında yapılmış bir bağıştır.»

Bu kütüphane diğerlerinden daha zarif ve daha müzeyyendir. Ben onu hazle seyrettim ve dikkatle inceledim. Binanın ortasında, yan tarafları dört küçük kubbeye çevrili, damarlı güzel mermerden sütunlarla desteklenmiş ve iyice aydınlatılmış bir büyük kubbe yükselir. Duvarları, kırmızı, beyaz renklerle çiçekler, vazolar ve kitabeler nakşedilmiş güzel

5) Aynı yazar: Aynı eser, Cilt: 2, S. 115-139.

6) M. Cunbur: Vakfiyelere göre eski Türk Kütüphanelerinin Yönetimi, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, Cilt: XI, Sayı: 1-2, S. 14 (Birinci hafız-ı kütüp 120, ikincisi 110, yardımcıları 15'er akçe almaktadırlar. Vakfiyede belirtilen bu miktar sonradan değiştirilmiş olabilir. Nitekim mektep hocası da vakfiyeye göre 30 değil, 40 akçe almaktadır.)

7) Aynı yazar: Aynı makale, S. 20 (Öğrencilere kürk değil, birer boğası kapama, birer iplik alaca entari, birer boğası çintiyan, birer fes, birer mes ve pabuç ve 40 öğrenciye de günde ikişer akçe verilmektedir.)

çiniler kaplar. Bunlar kütüphaneye çok hoş bir görünüş verir. Salonun ortasında kitapların bulunduğu dolapları muhafaza eden yaldızlı, nakışlı yüksek demir çubuklardan yapılmış bir büyük parmaklık görülür. Camlarla kapatılmış, ceviz ağacından yapılmış nişlerde güzel deri mahfazalı kitaplar vardır. Mahfazaların üzerine kitap ve yazar adları yazılmıştır. Kitaplar mahfazadan özel bir tertibatla çekilen bir şeritle çıkarılır.

Konuştuğum kütüphaneci çok nazık bir adamdı. Bana katalogu ve en nadir yazmalardan birkaçını gösterdi. Mayıs ayında idik. Öğleden sonra saat bir sularındaydı, kütüphanede ikisi yazmaları istinsahla, yedisini okumakla meşgul Türkler vardı.» 8)

Toderini bundan sonra kütüphanede 1173 yazma eser bulunduğunu, bunların onbeş sınıfta tasnif edildiğini yazar, bu sınıfları sayar, her sınıftaki kitap mevcudunu gösterir ve özellikle tıp ve seyahat kitapları üzerinde durur. Rahibin bildirdiğine göre :

1. Sınıf: Tefsirler yani Kur'an şerhleri 76 cilt,
2. Sınıf: Temel hadis kitapları 10 cilt,
3. Sınıf: Usul-i hadis 126 cilt,
4. Sınıf: İlâhiyat, akaid 115 cilt,
5. Sınıf: Hukuk ilmi (Fıkıh) kitapları 74 cilt.
6. Sınıf: Kanunnameler (fetâvâ) 156 cilt,
7. Sınıf: Belâgat ve aruz kitapları 48 cilt,
8. Sınıf: Gramer kitapları 91 cilt,
9. Sınıf: Lûgat kitapları 45 cilt,
10. Sınıf: Felsefe, mantık, astronomi, geometri ve cebir kitapları 111 cilt,
11. Sınıf: Tasavvuf kitapları 49 cilt,
12. Sınıf: Tıp kitapları 22 cilt,
13. Sınıf: Tarih ve seyahat kitapları 79 cilt,
14. Sınıf: Dil ve edebiyat kitapları 146 cilt,
15. Sınıf: Allahın sıfatları üzerine kitaplar 25 cilttir.

Meşhur Osmanlı İmparatorluğu tarihi yazarı Hammer de eserinde Ragıb Paşa kütüphanesinden hayranlıkla bahseder ve kütüphanenin temel atma gününde vukua gelen bir olayı anlatır. Paşanın, kütüphanesinin temelini ilk taşı koyduğu gün yani 13 Ağustos 1761 günü, civara bir yıldırım düşmüş, Lâleli ve Valde Camilerinin minareleri hasara uğra-

mıştır. Hammer, bu büyük kütüphane binasının ve mektebin 18 ayda tamamlandığını yazar ve :

«Ragıb oraya sarayından, toplayabildiği kitapları nakletmiş; yeni kütüphaneye müdür ve kâtip tayin etmiş; kütüphanecilerin, mektebin hoca ve kalfasının maaşlarını, mektepte meccanen okutulup beslenen kırk talebenin tahsil masraflarını da üzerine almıştır. Ragıb, ilmin hararetiyle susamış insanların susuzluğunu gidermek için kütüphaneyi güzel bir çeşmeyle de süslemiştir.

İstanbul kütüphanelerinin hiçbirisi Ragıb Paşa'nın kütüphanesi kadar zevkle tezyin edilmemiştir. Kubbenin tepesinden sarkan dökmeden yapılmış süslü avizeler, salonun çeşitli yerlerindeki dine ahlâka uygun kitabeleri aydınlatır. Bunlardan birinde şu ananevî hikemiyat okunur: «Fiiller, başlanılan niyete göre takdir edilirler.» Orta kapı tarafındaki bir başka kitabede «Bana ancak Tanrı yol gösterir», bir üçüncüsünde şu kelimeler görülür: «Allah'ın adına». Duvarın bütün, çevresini yaldızlı harflerle yazılmış, Eusiri'nin Peygamberi öven meşhur kasidesi kuşatır. Gerçekten bu kaside bir müslüman kütüphanesini süsleyebilen en güzel nakıştır. Kütüphanenin inşası tamamen bitmeden önce kubbesi yıkılmış, birçok kimseler kazayı kütüphanenin kurucusu için bir uğursuzluk olarak yorumlamışlardır. Kehanet 40 gün sonra Ragıb Paşa'nın ölümüyle gerçekleşmiştir. Paşa 65 yaşında ölmüş, kütüphanenin kurulduğu avluda yaptırdığı türbeye gömülmüştür. Türbenin yanında Paşa'nın hareminden iki kadının da mezarları vardır.» der. 9)

Hammer'e bu konuda kaynaklığı «**Vasıf tarihi**» 10) yapmıştır. Koca Ragıb Paşa, kütüphane ve mektebinin açılış törenini 15 Şaban 1176 (1 Mart 1763) günü yaptırmış, otuz dokuz gün sonra da Tanrı'nın rahmetine kavuşmuştur. Hammer, Ragıb Paşa Kütüphanesi'nden övgüyle bahsettiği halde, Ragıb Paşa'nın şahsiyeti hakkında vardığı hükümler çoğunca menfidir. 11) Bununla beraber, «büyük ilim sahibi olduğu kadar, derin nüfuzu nazar sahibi kanaatkâr bir vezir olduğu»nu da itiraf etmiştir.

Hammer, Ragıb Paşa Kütüphanesi bahsine «**İstanbul ve Boğazlı**» adlı eserinde de hemen hemen aynı ibarelerle, fakat daha kısa olarak dokunmuştur. 12)

9) Hammer, J. de: *Histoire de l'Empire Ottoman*, Trad. J. - J. Hellert, Cilt: 16, 1757-1774, Paris 1839, S. 79 v. d.

10) Vasıf: *Mehasin ül-âsâr ve hakayık ul-ahbâr, Tarih-i Vasıf*, İstanbul 1219, Cilt: 2, S. 202 v. d.

11) Hammer: Aynı eser, Cilt: 16, S. 92-94; bu parçaların çevrileri ve Ragıb Paşa için bk. Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı: *Osmanlı tarihi*, Cilt: IV, 2. Kısım, XVIII. Yüzyıl, Ankara 1959, S. 385-397.

12) J. v. Hammer: *Constantinopolis und der Bosporos*, Pesth 1822, Cilt: 1, S. 524-525.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kültür müesseselerinden bahseden «İstanbul'da üç yıl» yazarı Charles White da kitabında İstanbul kütüphanelerini anlatırken Ragıp Paşa Kütüphanesi'nden şöylece söz açar:

*... Bu güzel kütüphane kitap sayısı bakımından çok değilse bile, binası yönünden en ilgi çekici kütüphanelerden biridir. Kütüphane, Divanyoluna paralel uzanan Koska Caddesinde bulunmaktadır. 1762 yılında III. Mustafa'nın, şair ve ahlâkçı vasıflarıyla, edebiyatçılara ve edebî eserlere karşı gösterdiği himayekâr davranışlarıyla tanınmış sadr-ı âzamı Ragıp Paşa tarafından kurulmuştur. Kütüphaneyi de çevreliyen avlu içinde meccani bir okul, çeşmeler ve meşhur kurucuyla ailesinin türbesi bulunmaktadır. Diğer binalardan ayrı inşa edilen kütüphane boyu eninden uzun bir dik dörtgen şeklindedir. Önünde açık bir revak altı, üzeri kitabelerle süslenmiş bir giriş ve ferah bir dehliz vardır.

Bizzat kütüphane, tavanı çok yüksek kare biçimli bir salondur, üç cihetten iki sıralı on pencere ile aydınlanır. Çatı mermer sütunlara dayanmış bir merkezi tam ve dört yarım kubbe ile örtülmüştür. Hemen merkezi kubbenin altında bir dik dörtgen şeklinde, tel işleme bir kafesle muhafaza edilen kitaplık vardır. Salonun zemini duvar kenarlarında biraz yükseltilmiş; hasır, minder ve okuyucular için masa hizmeti gören sıralarla döşenmiştir. Duvarlar altı fit yüksekliğe kadar mavi, beyaz Acem (x) çinileriyle süslenmiştir. Bunun üzerine Şa'ir Kâ'b'ın meşhur «Kaside-i Bürde»sinin en doğru versiyonu tamam olarak yeşil bir zemin üzerine 14 inç uzunluğunda altın harflerle binanın bütün çevresini devrederek çok parlak ve orijinal bir süs şeklinde yazılmıştır. Yarım kubbelere de Bu süsler, umumiyetle camilere ve türbelere asılan lâmba ve avizelere fantastik avizelere benzeyen yaldızlı pirinçten yapılmış dört süs asılmıştır, eklenen ipekli püsküllerle süslenmiş, uçlarından deve kuşu yumurtalarına benzeyen beyzi şekillere bağlanmış ve ustalıklı pirince işlenmiş ahlâkî parçalardan ibarettir. Kütüphanenin kıymetli muhtevası arasında muhteşem bir şekilde resimlendirilmiş ve tezhiplenmiş muhtelif Fars yazmaları ve Türk yazı sanatının en zengin örneklerinden pek çok eser vardır.

Paşanın kendi divanının nefis bir kopyasıyla birlikte yazılarını toplayan not defteri de teşhir edilmektedir... Kütüphanedeki cilt sayısı 1600 ü geçmez. Binada klâsik bir zarafet ve hafif bir hava vardır.» 13)

Charles White, kütüphane kurulup tamamlandıktan sonra, Paşanın üç yıl daha yaşadığını yazar ki yanlıştır. Eserde uzun uzun Paşa'nın mezarı anlatılmakta, kitabesindeki ölüm tarihi de Ramazan 1179 (1765) olarak verilmektedir.

1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunundan itibaren Osmanlı İmparatorlu-

(*) Çiniler Türk işidir.

13) Charles White: *Three years in Constantinople or, domestic manners of the Turks in 1844*, London 1846, Cilt: 2, S, 193-196.

ğünün dinî, siyasi, idarî, askerî ve ticarî durumu üzerinde duran eserinde M. A. Ubicini de Ragıb Paşa Kütüphanesi'nden bahseder :

«Ragıb Paşa meşhur Köprülülere rakib sayılsa lâyıktır. Adı Muhammed, okumaya meraklı olduğu için kendisine verilen mahlas Ragıb'dır. Nazım ve nesir olarak bir çok ahlâk ve felsefe kitapları yazmıştır. Manzum eserleri 1837 de «Divan-ı Ragıb» adı altında basılmıştır. Sadr-ı âzamlık postunu beş sene işgal ettikten sonra ölmüştür. Kütüphanesinin iç kapısında aşağıdaki kitabe okunur: «Yalnız Allaha hamd ederim. Allahın faydalı arzusu ile ve yine onun hoşuna gitmek için Vezir Mehmed Ragıb 1176 yılında bu müesseseyi kurmuştur.»

Basılmış eserlerden çok yazma eserleri kapsar ve cilt sayısı hepsi seçkin kitaplardan olmak üzere 2000 den fazla değildir.

Einasının uygunluk ve zarafeti kütüphaneyi İstanbul'un en güzel binalarından biri haline getirmiştir. Kütüphane bir bahçenin ortasında inşa ve yanlarda mermer sütunlarla takviye edilmiştir. Dört yarım kubbeyle çevrili ve mükemmelen aydınlatılmış bir merkezî kubbesi vardır. Duvarlara kırmızı ve beyazla çiçekler, vazolar ve kitabeler resmedilmiş güzel çiniler kaplanmıştır. Salonları sofalarla çevrilidir. Bahçedeki mermer havuza düşen suyun dost şırlıtısından başka dışardan hiç bir gürültü duyulmaz.» 14)

Ubicini'ye kütüphanenin havası çok tesir etmiş olmalıdır; bunu şairane ifadesinden anlamak mümkündür. Tarihçiye uyarak, havuzun ilmin verdiği hararetle susayan insanların susuzluğunu giderdiğini, servi yapırağları arasında hazin hazin dem çeken kumruların yazmaları okumakla ve istinsahla meşgul efendileri şaşırtmadığını söyler.

XVIII. Yüzyıl Ermeni müelliflerinden P. Ğ. İnciciyan, «XVIII. Asırda İstanbul» adlı eserinde :

«Şehirde, Eyüb muntakası da dahil olmak üzere, en meşhurları bâzı selâtin camilere âid olup 35 kütüphane vardır. Diğer câmilere âid kütüphaneler arasında Sultan Abdülhamid, Köprülü Mehmed Paşa, Atıf Efendi, İsmail Efendi ve Ragıb Paşa Kütüphaneleri de meşhurlardandır. Ragıb Paşa Kütüphanesi'nde, bu zatın iki yazma eseri ve bir de yazma Tevrat mahfuzdur.» 15) der.

Hemen hemen aynı ibareye M. D'Ohsson'un «Tableau général de l'Empire Ottoman» adlı eserinde de rastlanır. Eserin «Umumî Kütüpha-

14) M. A. Ubicini: *Lettres sur la Turquie ou tableau statistique religieux politique, administratif, militaire, commercial, etc. de l' Empire Ottoman, depuis le Khatti-Cherif de Gulkané (1839)*, 2. éd. Paris 1853, Cilt: 1, S. 227.

15) P. Ğ. İnciciyan: *XVIII. asırda İstanbul*, Tercüme ve tahşiye eden: H. D. Andreasyan, İstanbul 1956, S. 25.

neler» faslında 16) 1788 de İstanbul'da 35 kütüphanenin mevcudiyetinden bahsettikten ve selâtin camilerde kurulan önemli cami kütüphanelerini saydıktan sonra, şehrin türlü semtlerinde inşa edilmiş birinci derecede gelen kütüphaneleri ve bunlar arasında da Ragıb Paşa Kütüphanesi'ni anar. Kütüphanelerin içlerini tasvir ederken, bazı kütüphanelerin salonlarının orta yerinde yaldızlı bronz tel ve çubuklarla örülmüş ve sanatkâraneye işlenmiş dolapların bulunduğunu ve içlerinde kitapların sıralandığını yazar. Bu çeşit kütüphanelere örnek olarak da Ragıb Paşa Kütüphanesi'nin resmini eserine koymuştur. 17)

D'Ohsson'un İstanbul kütüphaneleri hakkında yazdıkları ve eserine koyduğu resimler aynen Dr. Giulio Ferrario'nun «Il costume antico e moderno» adlı 34 ciltlik büyük kitabına da alınmıştır. 18)

Batılılar sadece Ragıb Paşa Kütüphanesi'nin binası ve bir dereceye kadar da hafız-ı kütüpleri üzerinde durmakla kalmamışlar, koleksiyonlarıyla da ilgilenmişlerdir. Kütüphanenin muhtevassından ilk bahseden batılı yazar, daha önce de belirtildiği gibi Rahib Toderini'dir. Onu XIX. Yüzyılda Albrecht Krafft ve Gustav Flügel izlemişlerdir.

Krafft, 1842 yılında yayımladığı yazma eserler kataloğunda Viyana Şarkiyat Akademisi'nde mevcut bir yazma Ragıb Paşa Kütüphanesi fihristini 19), Flügel de 1865 te basılan kataloğunda, Viyana Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunan ve 1847 de iri nesihle istinsah edilmiş, 19 yapraklık küçük boy diğer bir Ragıb Paşa Kütüphanesi defterinin suretini tanıtmışlardır. 20)

Flügel daha önce, 1834-1858 yılları arasında Arapça metni ve Lâtince çevirisiyle birlikte ilk iki cildini Leipzig'de diğer beş cildini Londra'da bastırdığı yedi ciltlik, Kâtip Çelebi'nin «Kaşf al-zünun» adlı eserinin

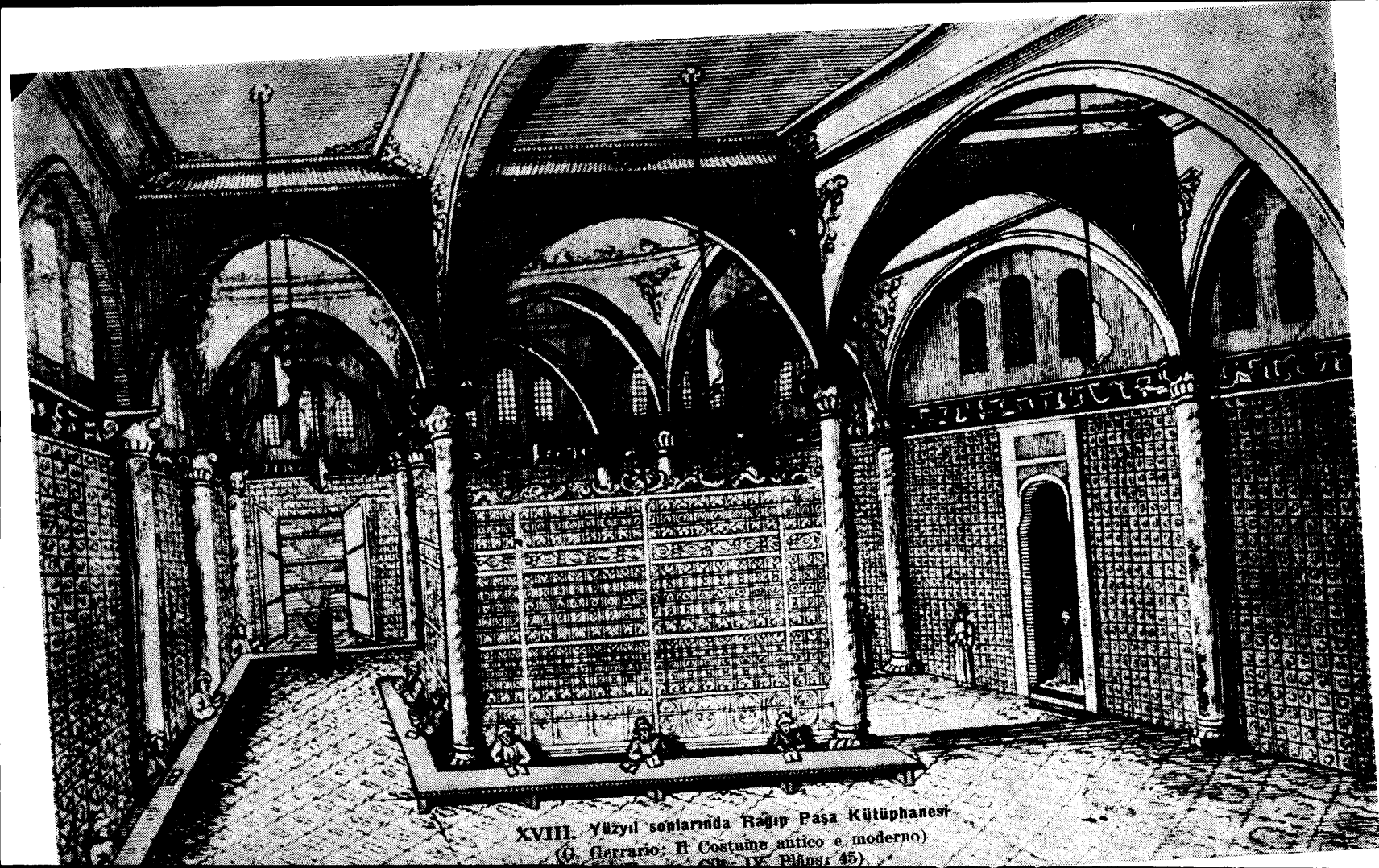
16) M. D'Ohsson: *Tableau général de l'Empire Ottoman*, Paris 1788, Cilt: 2, S. 488 (Türkçeye çevirisi için bak, Şahap Nazmi Çoşkunlar: **170 yıl önce İstanbul'da Umumi Kütüphaneler**, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, 1957, Cilt: VI, Sayı: 3, S. 51-60).

17) M. D'Ohsson: Aynı eser, S. 489.

18) Dottor Giulio Ferrario: *Il costume antico e moderno*, Europa, Vol. 4, Edizione seconda riveduta ed accresciuta, Firenze 1867, S. 279.

19) Albrecht Krafft: *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der kaiserlich - königlichen Orientalischen Akademie zu Wien*, Wien 1842, S. 4, VIII.

20) Gustav Flügel: *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der kaiserlich - königlichen Hofbibliothek zu Wien*, Wien 1865, Cilt: 1, S. 66-67.

XVIII. Yüzyıl sonlarında Ragıp Paşa Kütüphanesi
(G. Gerrario: Il Costume antico e moderno)
C. IV. Pl. 45)

son cildinde Ragıb Paşa Kütüphanesi'nin fihristini de yayımlamıştır. 21) Bu cildin baskı tarihi 1858 dir.

Ali Suavi Efendi'nin «Ulûm Gazetesi»nde bahsettiği 1858 de İngiltere'de basılmış «Ragıb Paşa Kütüphanesi defteri»nin bu Flügel neşri olması muhtemeldir. Ali Suavi bu yazısında, vakıf kütüphaneler müfettişi Abdurrahman Nacim Efendinin hazırladığı, 1869 da Takvim-hane-i Âmire'de 16X25 cm. ebadında basılan 80 sayfalık Ragıb Paşa Kütüphanesi fihristini bahis konusu ederek şunları yazmaktadır :

«İstanbul'da Kütüphaneler Müfettişi Efendinin Ragıb Paşa Kütüphanesi'nin defterini yapıp satmakta olduğu gazetelerde ilân ile görüldü.

Bundan 11 sene akdem İngiltere'de Cemiyet-i İlmiyye-i Şarkıyye Ragıb Paşa Kütüphanesinin defterini bizim huruf ile tab edip neşretmişti. (M. 1858) Bu İngiltere defterinde esami-i kütüpten başka Ragıb Paşa'nın terceme-i hali ve kütüphanenin tarihi ve mektebi ve içinde dışında mensur ve manzum yazıların tarifi ve daha bazı faideler vardır.

Şimdi müfettiş efendinin yaptığı defter bundan daha mükemmel ise herkes memnun olacaktır, zannederiz. 11 Cemaziyel-ulâ 1286» 22)

Ali Suavi'nin Abdurrahman Nacim'i küçümser gibi davranışı bir dereceye kadar haksızlıktır. Flügel baskısına nisbetle A. Nacim basımı ilkindir, basittir, yanlışları vardır. Ancak gerek Damat İbrahim Paşa Kütüphanesi'nin, gerekse Ragıb Paşa Kütüphanesi'nin basma fihristlerini yayımlamakta Abdurrahman Nacim Efendi'nin gösterdiği gayret, İstanbul Kütüphanelerinin kataloglarının bastırılmasında yaptığı öncülük unutulmaz. Bugün Ragıb Paşa Kütüphanesi'nin Keşfü'z-zunun içindeki Flügel neşrine kütüphanelerimizde rastlamak çoğunca mümkün değildir. Abdurrahman Nacim Efendi'nin 1869 yılında basılan ilk fihristiyle 1893 te yapılan ikinci baskısı, bir çok kütüphanelerimizde kolaylıkla bulunmaktadır.

Batılı bir kütüphaneci tarafından Ragıb Paşa Kütüphanesi hakkındaki son yorum yakın yıllarda yapılmıştır :

«... Muhteşem ve tarihi mimarî örnekleri olan Köprülü, Ragıb Paşa, Nuruosmaniye ve Müze gurubu içerisinde Üçüncü Ahmet hariç olmak üzere İstanbul'un muhtelif araştırma koleksiyonlarının merkezî bir bi-

21) Hâdschî Chalfa: Kaşf al-zunun, London 1858, Cilt: VII, S. 304-332.

22) Ulûm Gazetesi, 22 Cemaziyel'ulâ 1286, Cilt: 1, Sayı: 3, S. 163.

nada toplanması imkânlarının süratle ve ehemmiyetle ele alınmasını mümasip bulurum.» 23)

1/3/1962 istatistiğine göre, 195 Türkçe, 2012 Arapça, 48 Farsça yazma eserin yer aldığı kütüphanede en büyük koleksiyon Ragıb Paşa'nın vakfı olan eserlerdir. Sonradan Yahya Tevfik Efendi ve Musalla medreselerinden gelen eserlerle muhteva daha da kıymetlenmiştir.

Bugün bu gerek sanat, gerekse konu bakımından değerli koleksiyonun okuyucuları sayıca çok azalmıştır. Kütüphaneden bilim adamlarından çok derslerini çalışmağa gelen genç öğrenciler yararlanmaktadır. Ne var ki, Ragıb Paşa kütüphanecilik tarihimiz bakımından önemli bir belge olan, devrine göre gerçekten ileri fikirler taşıyan, geleneksel kütüphane yönetimine yeni bir istikamet veren vakfiyesinde, hocalarından giyeceklerine, gündelik harçlıklarından yıllık kır gezilerine varıncaya kadar genç öğrencileri de düşünmüştür.

Pek çok yabancının hayranlıkla dikkatini çekecek güzel bir yapı içinde en iyi şartlarla gençliği eğitip öğretme, çevreyi aydınlatma amacıyla 200 yıl önce kurulan bu küçük ilim mabedi, kuruluşundan 200 yıl sonra da ilk hedefinden şaşmadan memleket kültürüne, gençliğe, bilim adamlarına hizmet etmektedir.

23) Dr. Lawrence S. Thompson: Türkiye'de Kütüphaneleri Geliştirme Programı, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, 1952, Cilt: 1, Sayı: 2, S. 92-93,